

Bartłomiej Bernacki
(Lublin)

Wojna zimowa (1939-1940) w radzieckiej okupacyjnej prasie polskojęzycznej na Białostocczyźnie

Wojna radziecko-fińska (30 XI 1939 — 13 III 1940) była dla kierownictwa ZSSR konfliktem, który wymagał podjęcia szczególnych działań propagandowych, mających na celu ukrycie jego rzeczywistego źródła i przebiegu. Ciężkie warunki atmosferyczne i umiejętna obrona Finów sprawiły, że Armia Czerwona poniosła poważne straty walcząc z państwem zajmującym o wiele mniejsze terytorium. Sympatia większości krajów europejskich — Anglii, Francji, Węgier czy nawet Włoch — po stronie osamotnionej Finlandii, spowodowała polityczną izolację państwa sowieckiego oraz jego wykluczenie z Ligi Narodów¹. Akcję zbrojną przeciwko Finlandii popierali jedynie komuniści angielscy i francuscy. Atak sowiecki spotkał się z gwałtowną reakcją Waszyngtonu. Do 15 grudnia 1939 r. władze amerykańskie ogłosiły embargo w handlu z ZSSR. Wkroczenie na terytorium fińskie usprawiedliwiano jedynie na łamach amerykańskiej gazety komunistycznej „Daily Worker”². Agresja sowiecka wywołała również reakcję Watykanu. Pius XII w orędziu na Boże Narodzenie 1939 r. podkreślił, że wojna z Finlandią to „dobrze przemyślana napaść na mały, pilny i pokój miłujący naród pod

¹ J. Karski, *Wielkie mocarstwa wobec Polski 1919-1945. Od Wersalu do Jałty*, Lublin 1998, s. 301. Decyzję Ligi Narodów przyjęto głównie głosami państw latynoamerykańskich. Zob.: B. Piotrowski, *Wojna radziecko-fińska (zimowa) 1939-1940*, Poznań 1997, s. 104; A. Kastory, *Radziecka polityka wobec Finlandii (październik 1939 — marzec 1940)*, [w:] *Baltowie. Przeszłość i teraźniejszość*, red. A. Kastory, A. Essen, Kraków 1993, s. 162.

² B. Piotrowski, dz. cyt., s. 106-108.

pretekstem zagrożenia, które ani nie istnieje, ani w ogóle jest możliwe”³. Przebywający w latach 1939-1941 we Lwowie Jerzy Putrament wspominał nawet o groźbach pod adresem ZSSR ze strony Francji i Anglii⁴.

Przed Zarządem Propagandy i Agitacji przy KC WKP(b) stało więc ważne zadanie przygotowania i nastawienia opinii publicznej do kolejnej — po „marszu wyzwoleńczym” 17 września 1939 r. — agresji ZSSR, tym razem przeciwko państwu bałtyckiemu. Koniecznym stało się też opracowanie dyrektyw dla prasy, która — pozbawiona jakiegokolwiek niezależności — miała informować o toczących się walkach.

10 listopada 1939 r. w siedzibie Zarządu Politycznego Armii Czerwonej odbyła się narada pod przewodnictwem na czełnika Zarządu Lwa Mechliśa. Wzięli w niej udział pisarze, zajmujący się „tematyką obronną” kraju oraz opiewaniem armii. Wszczęcie kampanii antyfińskiej w prasie zalecał w specjalnej notatce do Mołotowa z 17 listopada 1939 r. poseł ZSSR w Helsinkach⁵. Ataki prasowe na rząd fiński rozpoczęto już wcześniej w związku z przybyciem do Moskwy w początkach listopada ministra finansów Finlandii Väinö Tanner⁶.

W prasie polskojęzycznej — ukazującej się na ziemiach polskich zajętych przez Związek Sowiecki we wrześniu 1939 r. — kampania antyfińska rozpoczęła się w połowie listopada 1939 r. Głównym celem ataków stał się rząd Finlandii.

Odpowiednio wcześniej przedstawiono korzyści, jakie odnieść miały Litwa, Łotwa i Estonia podpisując z ZSSR układy o przyjaźni. Padały opinie, że stworzono w ten sposób system zbiorowego bezpieczeństwa, w którym państwa bałtyckie — jako małe i narażone na agresję — mogły czuć się stabilnymi. Podkreślono wagę rozmów delegacji poszczególnych państw z przedstawicielami dyplomacji sowieckiej⁷. III Rzesza ze zrozumieniem przyjęła gest wschodniego sojusznika. Według Berlina, zawarcie paktów „to stworzenie w niebezpiecznym momencie systemu dobrze zorganizowanych środków zabezpieczenia pokoju w Europie. (...) Małe kraje które mogą stać się miejscem działań wojennych patrzą na ZSSR z nadzwyczajną

³ Z. Waszkiewicz, *Stolica Apostolska a kraje bałtyckie w latach 1918-1945*, [w:] *Europa Orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność*, red. Z. Karpus, T. Kempa, D. Michaluk, Toruń 1996, s. 576-577.

⁴ J. Putrament, *Pół wieku. Wojna*, t. 2, Warszawa 1964, s. 29.

⁵ W. Niewieżyń, *Tajne plany Stalina. Propaganda sowiecka w przededniu wojny Trzecią Rzeszą 1939-1941*, Kraków 2001, s. 97.

⁶ Tamże, s. 96. Zarzuty pod adresem ministra spraw zagranicznych Finlandii Eliasa Erkkö rzekomo nawołującego do wojny z ZSSR publikowano na łamach „Prawdy”.

⁷ *Przybycie do Rygi wojskowej delegacji radzieckiej*, „Wolna Łomża” — Łomża (dalej: WŁ), nr 6 z 22 X 1939, s. 1; *Do Kowna przybyła wojskowa delegacja ZSSR*, WŁ, nr 9 z 1 XI 1939, s. 5. O rokowaniach pisano też w „Czerwonym Sztandarze”. Zob.: B. Gogol, *Czerwony Sztandar. Rzecz o sowietyzacji ziem Małopolski Wschodniej*, Gdańsk 2000, s. 53.

ufnością i nadzieją, że ZSSR odnosi się z powagą do praw suwerennych małych państw”⁸. Założenie sowieckich baz wojskowych we wschodniej części basenu Morza Bałtyckiego nie wywołało sprzeciwu w stolicy Niemiec⁹. Utworzone wojskowe placówki — głównie lotniska — już wkrótce posłużyły do ataku na Finlandię¹⁰.

Sukcesy dyplomatyczne i militarne Związku Sowieckiego zostały omówione przez Władysława Mołotowa podczas V Nadzwyczajnej Sesji Rady Najwyższej ZSSR. Szczególne znaczenie miały te fragmenty przemówienia, które bezpośrednio dotyczyły Finlandii. Pozostawała ona tym krajem bałtyckim, który uniknął rozmieszczenia na swym terytorium baz wojskowych. W związku z tym, źródłem rodzących się napięć w stosunkach fińsko-sowieckich stało się wg Mołotowa niebezpieczeństwo, na jakie został narażony Leningrad. „W szczególnej sytuacji znajdują się nasze stosunki z Finlandją. Tłumaczy się to przeważnie tym, że w Finlandji bardziej przejawiają się różnego rodzaju wpływy zewnętrzne mocarstw trzecich. Ludzie nieuprzedzeni powinni jednak przyznać, że te same zagadnienia zapewnienia bezpieczeństwa Związku Sowieckiego a szczególnie Leningradu, które wysunęły się przy rokowaniach z Estonią, zachodzą również przy rokowaniach z Finlandją. Można powiedzieć, że pod pewnym względem kwestje bezpieczeństwa Związku Sowieckiego stoją tu nawet ostrzej ponieważ główne po Moskwie miasto państwa Sowieckiego — Leningrad znajduje się tylko w 32 kilometrach od granicy Finlandji”¹¹. Ludowy Komisarz Spraw Zagranicznych wyraził nadzieję, że przedstawiciele władz fińskich wykażą „należyte zrozumienie” dla intencji sowieckich, podkreślając jednocześnie, iż troską ZSSR o Zatokę Fińską poddyktowana jest bezpieczeństwem granicy lądowej, która „o jakieś 30 kilometrów zawisła nad Leningradem”. Prawdopodobnie, aby skłonić dyplomatów fińskich do ustępstw, Mołotow ironicznie zauważył, że ludność Leningradu osiągnęła już 3,5 miliona, co równało się prawie całej ludności Finlandii¹².

W przemówieniu Mołotowa znalazło się też dementi wobec „kłamstw prasy zagranicznej”, choć według prelegenta było to „kłamstwo, któremu nie warto nawet zaprzeczać”. ZSSR nie żądał od Finlandii Wyborga ani Wysp Alandzkich, lecz wzywał do zawarcia paktu na wzór innych państw bałtyckich. Ostra replika skierowana została również pod adresem prezydenta Stanów Zjednoczonych. Mołotow wezwał w niej do uregulowania

⁸ WŁ, nr 6 z 22 X 1939, s. 4. Wiadomości te podano na podstawie prasy niemieckiej („Berliner Börsenzeitung”). Cytaty z prasy w brzmieniu oryginalnym.

⁹ WŁ, nr 6 z 22 X 1939, s. 3-4; nr 9 z 1 XI 1939, s. 6; nr 19 z 30 XI 1939, s. 2.

¹⁰ B. Piotrowski, dz. cyt., s. 91.

¹¹ „Awangard” — Augustów (dalej: A), nr 15 z 12 XI 1939, s. 2.

¹² Tamże. W przedruku mowy Mołotowa zaznaczono, że na sali obrad Rady Najwyższej wybuchły śmiechy, które odnotowano w protokole.

stosunków USA z Kubą i Filipinami. Według szefa dyplomacji sowieckiej wyglądać miały one gorzej od obecnych sowiecko-fińskich (!)¹³.

Równocześnie przedstawiono społeczeństwu pozytywne oddźwięki na referat Mołotowa. Wybrane komentarze prasowe podkreślały stonowany i pokojowy charakter wystąpienia. Były to głosy prasy niemieckiej i duńskiej. W opozycji pozostała prasa fińska. Gazety sowieckie nie były zaskoczone ostrym tonem dzienników fińskich skierowanym pod adresem ZSSR oraz stereotypowym charakterem przytaczanych przez nie argumentów. Nasilająca się kampania antyradziecka — jak zauważył serwis zagraniczny „Czerwonego Sztandaru” — zaowocowała realną groźbą wojny wystosowaną 1 listopada 1939 r. w kierunku Moskwy przez fińskiego ministra spraw zagranicznych¹⁴.

Wystąpienie Mołotowa zawierało jeszcze jeden bardzo istotny szczegół. Położenie Leningradu blisko granicy stwarzało — oprócz ogólnie rozumianego zagrożenia — odpowiednie warunki do bezpośredniego ataku artyleryjskiego. „Leningrad jest oddalony od granicy drugiego państwa mniej niż potrzeba dla obstrzału (podkreślenie — B. B.) przy pomocy nowoczesnych armat dalekonośnych”¹⁵.

Przytoczony wyżej fragment przemówienia zdradzał przygotowywania ZSSR do zbrojnej konfrontacji z Finlandią. Zapowiadały ją również artykuły publikowane w prasie centralnej. 29 listopada Rada Wojenna Leningradzkiego Okręgu Wojskowego opracowała plan operacji, mającej doprowadzić do rozgromienia sił zbrojnych Finlandii¹⁶. Motyw prowokacji i zagrożenia Leningradu ze strony armii fińskiej stał się obowiązującym w propagandzie sowieckiej. O „działach zwróconych w miasta pierś” wspominał w utworze *Do ludu fińskiego* Stanisław Jerzy Lec¹⁷.

Wystąpienie Mołotowa miało wywołać wśród społeczeństwa nastroj niepewności oraz stan zagrożenia. Wobec fiaska rozmów delegacji fińskiej

¹³ Tamże, s. 3. Zob. też: B. Piotrowski, dz. cyt., s. 70.

¹⁴ *Prasa zagraniczna o referacie tow. Mołotowa*, „Czerwony Sztandar” — Lwów (dalej: CzSz), nr 37 z 4 XI 1939, s. 1-4.

¹⁵ A, nr 15 z 12 XI 1939, s. 2. Zob. też „Nowe Życie” — Grajewo (dalej: NŻ), nr 11 z 14 XI 1939, s. 3. Zagrożenie to było nierealne. Armia fińska w październiku wycofała artylerię ze strefy przygranicznej, aby nie prowokować Moskwy. Zob.: B. Piotrowski, dz. cyt., s. 85.

¹⁶ „Incydent Majniłski” — prowokacyjne ostrzelanie własnego terytorium przez artylerię Armii Czerwonej — został przygotowany o wiele wcześniej przez sowieckich przywódców partyjnych i wojskowych. Możliwość wystąpienia zajęć granicznych dopuszczal w cytowanym wyżej wystąpieniu Mołotow. Gotowość do odparcia ataku fińskiego podkreślono także w artykule *Finlandia (krótka informacja)*. Został on zamieszczony w piśmie „Propagandist i Agitator RKKKA”. Numer z tekstem oddano do druku między 11 a 22 listopada 1939 r., a więc ok. półtora tygodnia przed wydarzeniem. W informacji nie podano oczywiście nazwy miejscowości, ze strony której Armia Czerwona spodziewała się ataku artyleryjskiego. Zob.: W. Niewieżyń, dz. cyt., s. 96-99.

¹⁷ S. J. Lec, *Do ludu fińskiego*, CzSz, nr 60 z 3 XII 1939, s. 4.

w Moskwie w każdej chwili spodziewana była prowokacja ze strony armii fińskiej. Donoszono o przygotowaniach Finlandii do konfliktu oraz umacnianiu rejonu Wyborga¹⁸. Przy pomocy ościennych krajów skandynawskich sąsiad Kraju Rad stawał się „obozem wojennym”, do którego dostarczano broni, a koszty wojny (jeszcze nie rozpoczętej) zamykały się sumą 40 milionów marek dziennie¹⁹. Militarystyczne zapędy Helsinek i pokojowe intencje Moskwy przedstawiono w formie dialogu między dziennikarzem jednego z państw zachodnich akredytowanym w stolicy Finlandii a publicystą sowieckim. Podkreślono siłę „kampanii antysowieckiej”, której uległ dziennikarz. Dopiero pobyt nad silnie umocnioną oraz uzbrojoną wschodnią granicą Finlandii oraz widok oświetlonego Leningradu, leżącego w bezpośrednim fińskim zagrożeniu, ukazał „człowiekowi zachodu rzeczywiste oblicze konfliktu”. Sygnały o rzekomym zbrojeniu się ZSSR w tym rejonie uznał on za pogłoski²⁰.

Równocześnie podkreślano ciągłą mobilizację Armii Czerwonej i społeczeństwa pod sztandarami komunizmu. „Czerwoni kawalerzyści gotowi są w każdej chwili z bronią w ręku bronić swej ojczyzny. Zaopatrzona w technikę współczesna konnica Czerwona poniesie w przyszłych bojach sławny sztandar bojowy Lenina — Stalina do nowych zwycięstw”²¹. Użycie w artykule określenia „obrona” miało wykazać, że Armia Czerwona odpowie jedynie na agresję ze strony Finlandii. W podobnym tonie przemówiła do mieszkańców Kresów Wschodnich Wanda Wasilewska. „I otóż od Buga do Dalekiego Wschodu, od Morza Czarnego do Oceanu Lodowatego w jedynastu Republikach Sowieckich zadźwięczy w tym dniu melodia „Międzynarodówki” pieśnią braterstwa narodów. „Międzynarodówka” zaś jest to pieśń zwycięstwa i dlatego zwycięży ona intrygi nieprzyjaciół, ludzką ciemnotę, nieświadomość. Jak burza oczyszczająca przeniesie się ona nad światem”²². Autorka odkryła „rzeczywiste” zamiary przywódców fińskich oraz — wymieniając liczbę republik Kraju Rad — zasugerowała możliwą w tym kierunku zmianę.

Obok mobilizacji przejawem zagrożenia ze strony Finlandii miała być wzmagająca się kampania antysowiecka w prasie fińskiej. „Na czele tej kłamliwej hecy antysowieckiej występują najbardziej reakcyjne elementy, którym śni się rozszerzenie granicy Finlandii aż do Uralu”²³. Podkreślono starania ZSSR o utrzymanie pokoju w tej części Europy, torpedowane przez „rządzące koła fińskie”. „Nie ma wątpliwości, że kierownicze koła Finlan-

¹⁸ NŻ, nr 14 z 24 XI 1939, s. 1; A, nr 18 z 22 XI 1939, s. 4.

¹⁹ *Położenie w Finlandji*, NŻ, nr 13 z 21 XI 1939, s. 4.

²⁰ *Koła rządowe Finlandji prowokują wojnę z ZSSR (List z Helsinek)*, CzSz, nr 50 z 22 XI 1939, s. 4.

²¹ *Czerwona Konnica*, A, nr 17 z 18 XI 1939, s. 1.

²² W. Wasilewska, *Pieśń o braterstwie*, A, nr 16 z 16 XI 1939, s. 2.

²³ *Kampania antysowiecka w Finlandji*, A, nr 17 z 18 XI 1939, s. 2.

dii zaplątały się w swojej grze. Nie uda im się wprowadzić w błąd narodu fińskiego i światowej opinii społecznej, pomimo bez przerwy trwającej propagandy o „niemożliwych do przyjęcia” sowieckich propozycjach i różnych „rzekomych” groźbach ze strony ZSSR²⁴. Materiały prasowe donosiły o parciu Finlandii do wojny. Pojawiły się też tendencje do obarczania odpowiedzialnością za zaistniałą sytuację jedynie rządu Republiki Finlandii. Opinie społeczeństwa fińskiego o niezrozumiałej polityce swego rządu skwapliwie dostarczano czytelnikom²⁵. Jednym z głównych powodów niezadowolenia Finów z zaistniałej sytuacji była mobilizacja rezerwistów. W zaistniałych okolicznościach zaczęła się szerzyć dezercja w armii fińskiej²⁶. Podkreślano trudności aprowizacyjne rodzin rezerwistów i zwłokę w wypłatach przewidzianych dla nich zasiłków pieniężnych. W związku z tym katastrofalnym stał się stan odżywiania wśród dzieci. Prasa sowiecka zasięgnęła tu opinii „najbardziej reakcyjnych” gazet fińskich²⁷.

„Incydent Majniski” spowodował lawinę oskarżeń pod adresem Finlandii. Domagano się natychmiastowego odwetu za śmierć żołnierzy sowieckich. „Pociągając do odpowiedzialności i niki zemnych podżegaczy wojennych, którzy przebrali miarę”²⁸, „Nagłe prowokacje fińskiego żołdactwa”²⁹ czy „Bezczelna prowokacja militarystów fińskich”³⁰ to tylko wybrane tytuły artykułów opisujących wydarzenia na Przesmyku Karelskim i wzywających do podjęcia zdecydowanych działań wojennych. W dalszym ciągu jednak rząd sowiecki deklarował pokojowe intencje wobec Helsinek. „W swojej mowie przez radio w nocy z 29-go na 30-ty listopada tow. Mołotow w imieniu 183 milionowego narodu sowieckiego oświadczył, że Związek Sowiecki nie może znieść cynicznych prowokatorskich wypadów fińskiego nieudolnego rządu. Błazny, kłowny i pajace, którzy stoją na czele Finlandii odkryli swoje prawdziwe oblicze i ich wstrętna gra skierowana przeciwko naszej potężnej ojczyźnie doznała zupełnego fiaska. (...) Wykażemy w czynach swoją wielką miłość pokoju, nasz kraj nie pozwoli nikomu zagrażać granicom ZSSR i nikczemnie zabijać swoich grażdian”³¹. Prawdopodobnie większość mieszkańców Kraju Rad nie usłyszała nocnego przemówienia Mołotowa — być może taki właśnie cel przyświecał jego autorom.

²⁴ *Rozhulanie się antysowieckiej kampanii w Finlandji*, WŁ, nr 18 z 28 XI 1939, s. 4.

²⁵ *Wzrost niezadowolenia narodu finlandzkiego z polityki rządu*, tamże. *Rządzące sfery Finlandji prowokują wojnę z ZSSR*, NŻ, nr 14 z 24 XI 1939, s. 1. Artykuł o identycznym tytule opublikowano również w „Awangardzie”, nr 18 z 22 XI 1939, s. 4.

²⁶ *Położenie w Finlandji*, NŻ, nr 13 z 21 XI 1939, s. 4.

²⁷ *Ciężka sytuacja rodzin rezerwistów w Finlandji*, CzSz, nr 49 z 21 XI 1939, s. 4.

²⁸ WŁ, nr 19 z 30 XI 1939, s. 1.

²⁹ A, nr 20 z 30 XI 1939, s. 1.

³⁰ NŻ, nr 16 z 3 XII 1939, s. 3.

³¹ *Groźne i ostatnie ostrzeżenie*, WŁ, nr 20 z 1 XII 1939, s. 1.

Wydarzenia na Przesmyku Karelskim z 26 listopada okazały się być nie jedyną „prowokacją” ze strony fińskiej. „Wolna Łomża” doniosła, że 28 listopada między 17 a 18 czasu moskiewskiego grupa żołnierzy Armii Czerwonej została ostrzelana od strony fińskiej, mimo iż patrol sowiecki „odchodził” i nie odpowiadał ogniem. Krasnoarmiejcy nie ponieśli strat i wzięli do niewoli kilku Finów posiadających pistolet sygnalizacyjny³². W nocy skierowanej do posła Finlandii w Moskwie Irie Koskinena Mołtow zaznaczył, że od pewnego czasu Związek Sowiecki dostrzegał niebezpieczeństwo wynikające z niekorzystnego położenia granicy w pobliżu Leningradu³³. Koniecznym więc stało się zerwanie paktu o nieagresji i odwołanie przedstawicieli dyplomatycznych ZSSR z Finlandii (28 listopada). „Rząd Sowiecki widzi się zmuszonym do oznajmienia, iż z dniem dzisiejszym uważa się za zwolnionego od zobowiązań przyjętych w myśl paktu o nieagresji, zawartego między ZSSR a Finlandią i systematycznie naruszanego przez rząd fiński”³⁴.

Zerwanie stosunków dyplomatycznych oznaczało faktycznie stan wojny z Finlandią, jednak prasa uparcie lansowała tezę, iż za wybuch konfliktu odpowiada strona fińska. Protesty Helsinek w sprawie incydentów granicznych pozostały na marginesie toczących się w coraz szybszym tempie wydarzeń³⁵. Niektóre stolicy europejskie miały poprzeć stanowisko Moskwy wobec „fińskiej prowokacji”³⁶. Odpowiedzialnym za ogłoszenie stanu wojny prasa uczyniła prezydenta Finlandii Kiesti Kallio³⁷.

Równocześnie z rozpoczęciem działań zbrojnych światowa opinia publiczna poinformowana została o powstaniu Rządu Ludowego Fińskiej Republiki Demokratycznej, na czele którego stanął Otto Kuusinen, pełniąc jednocześnie funkcję ministra spraw zagranicznych³⁸. Jak donosiła agencja TASS, nowe władze Finlandii zorganizowane zostały 1 grudnia w mieście Terioki „wyzwolonym” przez Armię Czerwoną. W składzie rządu mieli się znaleźć przedstawiciele szeregu partii lewicowych oraz wojska, które stanęło do walki wyzwolenczej. Deklaracja Rządu Ludowego krytykowała dotychczasowe władze za ciągłe prowokacje antysowieckie oraz zapowiadała

³² *Nowe prowokacje fińskiego żoldactwa*, WŁ, nr 20 z 1 XII 1939, s. 1.

³³ NŻ, nr 16 z 3 XII 1939, s. 3.

³⁴ WŁ, nr 21 z 3 XII 1939, s. 1.

³⁵ Tamże. Zob. też: NŻ, nr 16 z 3 XII 1939, s. 3.

³⁶ *Turecka i bułgarska prasa o cynicznej prowokacji fińskiego żoldactwa*, WŁ, nr 19 z 30 XI 1939, s. 1.

³⁷ NŻ, tamże. W istocie Kallio złożył takie oświadczenie w dniu 30 listopada podczas posiedzenia Rady Państwa, ale stało się to kilka godzin po przekroczeniu granicy radziecko-fińskiej przez wojska Leningradzkiego Okręgu Wojskowego. Zob.: W. Niewieżyń, dz. cyt., s. 101.

³⁸ Ponadto w skład rządu weszli: Mauri Rozenberg (Mauno Rosenberg) — zastępca Kuusineny i minister finansów; Aksel Antilla — minister obrony; Tuure Lechen — minister spraw wewnętrznych; Armas Erkija — minister rolnictwa; Inkeri Lechtinen — minister oświaty; Paawo Prokkonen — minister ds. Karelii.

współpracę z Krajem Rad. „Z woli ludu oburzonego zbrodniczą polityką nędznego rządu Kajandera — Erkkö — Tannera dziś we Wschodniej Finlandii powstał nowy rząd naszego kraju, Tymczasowy Rząd Ludowy, który niniejszym wzywa cały lud fiński do stanowczej walki o obalenie tyranii katów i prowokatorów wojny. Reakcyjna, nienasycona plutokracja, która w 1918 r. przy pomocy obcych wojsk cudzoziemskich imperialistów zatopiła w morzu krwi demokratyczną wolność ludu fińskiego, przekształciła naszą ojczyznę pracującego ludu w białogwardyjskie piekło. Zaprzędawszy samodzielność kraju, plutokratyczni kierownicy Finlandii, wespół z wszelkiego rodzaju imperialistycznymi wrogami ludu fińskiego i ludów Związku Sowieckiego, nieustannie układali plany antysowieckich prowokacji wojennych i wreszcie wtrącili nasz kraj w piekło wojny z ZSSR — wielkim przyjacielem narodu fińskiego”³⁹.

W dalszej części deklaracji podkreślono, iż wkroczenie Armii Czerwonej na terytorium Finlandii traktowano jako „nieocenioną pomoc udzieloną narodowi Fińskiemu ze strony Związku Sowieckiego po to, aby wspólnymi siłami jak można najszybciej zlikwidować najniebezpieczniejsze ognisko, stworzone w Finlandii przez zbrodniczy rząd prowokatorów wojny”⁴⁰.

Rząd Ludowy zapowiedział stworzenie Armii Ludowej Finlandii, upaństwowienie banków i dużych zakładów pracy, likwidację bezrobocia, skrócenie dnia pracy do 8 godzin, konfiskatę dużych gospodarstw rolnych, zniesienie zaległości podatkowych, pomoc dla najuboższych m.in. w sprawach budownictwa mieszkaniowego, demokratyczne wybory oraz prawo do bezpłatnej nauki⁴¹. Szkieletowa obsada ministerstw miała zostać uzupełniona po zajęciu Helsinek, a nad całością prac rządu czuwać miał Sejm wybrany w wyborach opartych na bezpośrednim, równym i powszechnym prawie wyborczym. Zadanie zdobycia stolicy Finlandii powierzono stworzonemu wraz z Rządem Pierwszemu Fińskiemu Korpusowi, który „sztandar Republiki Demokratycznej zatknie zwycięsko na dachu pałacu prezydenta ku radości ludu pracującego i ku zgrozie wrogów ludu”⁴².

2 grudnia prasa doniosła o podpisaniu w Moskwie „Paktu wzajemnej pomocy i przyjaźni” pomiędzy Związkiem Sowieckim a Fińską Republiką Demokratyczną. Ośmiopunktowy układ przewidywał przekazanie Finlandii rejonów Karelii Sowieckiej z przeważającą ludnością karelską (ok. 70 tys. km kw.). W celu wzmocnienia bezpieczeństwa ZSSR, a w szczególności Le-

³⁹ *Powstanie Rządu Ludowego w Finlandji*, WŁ, nr 23 z 9 XII 1939, s. 2. Zob. też: A, nr 22 z 5 XII 1939, s. 1.

⁴⁰ WŁ, tamże.

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże. Formowanie Pierwszego Korpusu Fińskiego rozpoczęto już 11 listopada 1939 r. na terytorium sowieckim. W końcu miesiąca liczył on 13 405 żołnierzy, a w lutym 1940 już 25 tys. ochotników. Korpus nie wzię udziału w walkach i traktowany był z rezerwą przez dowództwo i żołnierzy sowieckich. Zob.: W. Niewieżyń, dz. cyt., s. 104.

ningradu, Fińska Republika Demokratyczna wyraziła zgodę na przesunięcie granicy na przesmyku karelskim na północ od miasta. Strona sowiecka otrzymała w ten sposób ok. 3 970 km kw. oraz prawo do budowy baz wojskowych na Półwyspie Hanko. Co istotne, układ wchodził w życie z dniem podpisania, ale wymiana aktów ratyfikacyjnych miała nastąpić w „możliwie najkrótszym czasie” w Helsinkach⁴³. W tym kontekście celowe wydawało się kontynuowanie operacji przeciwko armii fińskiej.

Powstanie Rządu Ludowego Finlandii miało wymiar czysto propagandowy. Zawarcie paktu wzajemnej pomocy przekonać miało opinię europejską o przyjaznych intencjach Kremla wobec ludności Finlandii oraz wykazać, że sytuacja na pograniczu fińsko-sowieckim to wyłącznie wewnętrzna sprawa Finlandii. Rząd Ludowy — wsparty przez Armię Czerwoną — miał być gwarantem stabilności i pokoju w tym rejonie Morza Bałtyckiego⁴⁴. Traktowany był on przez Moskwę jako jedyne legalne przedstawicielstwo ludu fińskiego. Z okazji urodzin Stalina wśród 10 listów gratulacyjnych telegram Otto Kuusinen znalazł się na 3 miejscu po życzeniach Hitlera i Ribbentropa. Prasa zamieściła również odpowiedź Stalina: „Dziękuję Wam za pozdrowienia. Życzę fińskiemu narodowi i Ludowemu Rządowi Finlandii rychłego i zupełnego zwycięstwa nad wyzyskiwaczami fińskiego narodu, nad bandą Mannerheima — Tannera”⁴⁵. Pozdrowienia dla przywódcy sowieckiego wystosowało także 5 775 żołnierzy Pierwszego Korpusu Ludowej Armii Finlandii. Opublikowano je dopiero 10 stycznia, mimo iż uchwałę w tej sprawie podjęto 21 grudnia w Teriokach⁴⁶.

Reakcją na sowiecką agresję było wspomniane już wykluczenie ZSSR z Ligi Narodów. Dość szybko — bo już następnego dnia — pojawiła się riposta Mołotowa skierowana pod adresem sekretarza generalnego Ligi. Argument w postaci paktu o wzajemnej pomocy i stanie pokoju (!) między Fińską Republiką Demokratyczną a ZSSR nie przekonał jednak władz Ligi Narodów co do czystości sowieckich intencji⁴⁷. Rząd Ludowy nie został uznany przez żaden z krajów europejskich, nie cieszył się również sympatią ze strony III Rzeszy⁴⁸.

Na wieść o wybuchu wojny i utworzeniu Rządu Ludowego na terenie Związku Sowieckiego (w tym także na Zachodniej Białorusi) doszło do szeregu

⁴³ WŁ, nr 23 z 9 XII 1939, s. 3; A, nr 23 z 8 XII 1939, s. 1.

⁴⁴ Dał temu wyraz Mołotow przyjmując 4 grudnia 1939 r. przedstawiciela Szwecji Wintera. Szef dyplomacji sowieckiej zaznaczył, iż nie może uznawać rządu, który opuścił Helsinki i przypomniał o zawarciu układu z rządem Kuusinen. Zob.: W. Niewieżyń, dz. cyt., s. 102. Tymczasem jeszcze 9 grudnia Agencja TASS informowała o zmianach w składzie fińskiego rządu, którego nie uznawał Mołotow. Określono go jednak mianem „nowego rządu”, zamieszczając na jego temat niewielką notkę agencyjną. Zob.: *Ministerialne hopki w Helsinkach*, WŁ, nr 23 z 9 XII 1939, s. 4.

⁴⁵ WŁ, nr 2 z 3 I 1940, s. 2.

⁴⁶ *Wielkiemu przyjacielowi ludu fińskiego tow. Stalinowi*, WŁ, nr 5 z 10 I 1940, s. 2.

⁴⁷ CzSz, nr 61 z 5 XII 1939, s. 1.

⁴⁸ B. Piotrowski, dz. cyt., s. 99.

zorganizowanych wystąpień robotniczych. Popierano działania Armii Czerwonej niosącej wyzwolenie klasie robotniczej Finlandii oraz potępiano prowokatorów i podżegaczy wojennych. Pracujący Łomży w pełni akceptowali postępowanie ZSSR wobec Helsinek, piętnując jednocześnie kraje Europy Zachodniej za faktyczne kierowanie polityką Finlandii. „Wiemy dobrze, że za małym 3-milionowym gosudarstwem — Finlandią ukrywa się zachodnio-europejski imperializm. My, pracujący miasta Łomży i Okręgu Łomżyńskiego w obecnej naprężonej sytuacji aprobujemy całkowicie i bez zastrzeżeń postępowanie rządu ZSSR oraz wszystkie posunięcia stalinowskiego komisarza ludowego tow. Mołotowa. Nie ma ofiar, których byśmy nie ponieśli dla obrony naszej nowej ojczyzny, dla zabezpieczenia nowego, radosnego i szczęśliwego życia pod słońcem Stalinowskiej Konstytucji, dla obrony młodej na naszej ziemi władzy sowieckiej, dla zabezpieczenia zwycięstwa komunizmu”⁴⁹.

Gotowość do obrony Związku Sowieckiego wyrazili również pracownicy fabryki gumy w Grajewie. „Jesteśmy przekonani, że Czerwona Armia sprzątnie z powierzchni ziemi podpalaczy wojennych. Na zew partii i rządu jesteśmy gotowi w każdej chwili stać w obronie świętych granic Związku Sowieckiego”⁵⁰. Szczególną gotowością wykazali się pracownicy Straży Pożarnej w Łomży. Po bezpośrednim wysłuchaniu radiowego wystąpienia Mołotowa w specjalnym oświadczeniu na łamach „Wolnej Łomży” zapowiedzieli szybki upadek bandyckiego rządu Finlandii⁵¹. W podobnym tonie utrzymana była odezwa pracowników redakcji łomżyńskiej gazety, drukarni „Promień Socjalizmu” oraz mieszkańców Stawisk⁵². Również we Lwowie odbyła się manifestacja przeciwko agresji „fińskiej”. Zmuszeni do udziału w niej studenci umieścili na fasadzie hotelu „George” transparent z napisem: „Nie damy Lwowa Finom”. Po kilku godzinach został on zdjęty przez funkcjonariuszy NKWD⁵³. Transparent z wiernopoddaną deklaracją wywołał wśród lwowian fale humoru⁵⁴. Entuzjazm ogarnąć miał też ludność Finlandii, a na terenach „wyzwalanych przez Armię Czerwoną” odbyć się miało wiele mityngów popierających Rząd Ludowy⁵⁵.

Stosunkowo mało informacji dostarczano czytelnikom o przebiegu działań zbrojnych. Podyktowane było to oczywiście brakiem wyraźnych sukcesów

⁴⁹ J. Turlejski, *Gotowi jesteście oddać swoje życie za szczęście naszej nowej ojczyzny*, WŁ, nr 21 z 3 XII 1939, s. 2. Zob. też: W. Titkow, *Czerwona Armia wyzwoli fiński naród od eksploatatorów*, WŁ, nr 22 z 5 XII 1939, s. 2; Sz. Wronberg, *Odpowiedź na prowokację*, NŻ, nr 16 z 3 XII 1939, s. 4.

⁵⁰ NŻ, tamże. Zob. też: Zbarowski, *Mityng w fabryce taśmy gumowej*, tamże, s. 3.

⁵¹ *Fińscy prowokatorzy nie ocalą swych głów*, WŁ, nr 21 z 3 XII 1939, s. 2.

⁵² WŁ, nr 22 z 5 XII 1939, s. 1-2.

⁵³ J. Trznadel, *Kolaboranci. Tadeusz Boy-Żeleński i grupa komunistycznych pisarzy we Lwowie 1939-1941*, Komorów 1998, s. 466.

⁵⁴ G. Hryciuk, *Polacy we Lwowie 1939-1944. Życie codzienne*, Warszawa 2000, s. 173.

⁵⁵ *Ludność Finlandji z radością wita utworzenie Rządu Ludowego*, CzSz, nr 61 z 5 XII 1939, s. 6.

sów Armii Czerwonej. W kolejnych numerach publikowano lakoniczne komunikaty Leningradzkiego Okręgu Wojskowego. Doniesiono o zajęciu kilku większych miejscowości leżących w pobliżu granicy. Na przeszkodzie w szybkim posuwaniu się oddziałów Armii Czerwonej stały niesprzyjające warunki atmosferyczne, co starano się podkreślać w komunikatach⁵⁶. W tym celu dowództwo sowieckie skierowało do akcji jednostki narciarskie, które mogły działać w mniejszych i bardziej operatywnych grupach⁵⁷. Komunikaty ukazywały się systematycznie do końca wojny — praktycznie w każdym numerze „Wolnej Łomży”, „Nowego Życia” i „Awangardu”⁵⁸. W prasie lwowskiej („Czerwony Sztandar”) publikowano je w formie „Relacji operacyjnych Sztabu Leningradzkiego Okręgu Wojskowego”⁵⁹.

Na opublikowanie pierwszego dłuższego komunikatu zdecydowano się dopiero w końcu grudnia 1939 r. Według sztabu wojska sowieckie posuwały się dotychczas średnio 6 kilometrów na dobę, pokonując „bezdroża, przecięty relief terenu, nieprzebyte lasy oraz niezliczoną ilość jezior”. Zaznaczono również wyraźnie, że w tym trudnym terenie został rozpostarty — składający się z kilku linii — pas obronny. Armia fińska dysponowała dobrze ulokowaną artylerią oraz gniazdami karabinów maszynowych. Fortyfikacje te były budowane przez Finlandię cztery lata i miały służyć do podjęcia ofensywy w kierunku Leningradu. Przy porównaniu operacji na froncie radziecko-fińskim wykazano ich niekwestionowaną wyższość w stosunku do prowadzonej przez skrytykowane armie brytyjską i francuską „dziwnej wojny”. „Linie obronne nie ustępują linii Zygryda, przed którą już 4 miesiące dłużej się wojska angielsko-francuskie. Armia Czerwona wiedziała o tych trudnościach w Finlandii i dlatego nigdy nie myślała, że jednym uderzeniem błyskawicznym zrobi koniec z wojskami fińskimi. Przy porównaniu tego tempa ruchu Armii Czerwonej w rejonie linii Mannerheima z tym, co robią wojska angielsko-francuskie w rejonie linii Zygryda, należy uznać, że wojska sowieckie mają poważny sukces, podczas gdy wojska angielsko-francuskie wykonują marsz w miejscu”⁶⁰.

Z upływem czasu Sztab Leningradzkiego Okręgu Wojskowego zmuszony został do odpierania ataków prasy zagranicznej. „Po 3 tygodniach walk posunięto się naprzód, teraz trwają walki pozycyjne. Dotkliwy mróz ułatwia sytu-

⁵⁶ *Komunikat Operacyjny Leningradzkiego Okręgu Wojskowego*, WŁ, nr 23 z 9 XII 1939, s. 4. Por. też tytuły z końcowego okresu wojny: A, nr 9 z 21 I 1940, s. 4; nr 29 z 13 III 1940, s. 1.

⁵⁷ M. Korew, *Finlandja*, WŁ, nr 22 z 5 XII 1939, s. 3.

⁵⁸ Np.: WŁ, nr 3 z 5 I 1940, s. 1; nr 7 z 17 I 1940, s. 1; nr 8 z 19 I 1940, s. 1; nr 10 z 25 I 1940, s. 1; nr 11 z 28 I 1940, s. 1; nr 12 z 31 I 1940, s. 1; nr 13 z 4 II 1940, s. 1; nr 14 z 7 II 1940, s. 4; nr 16 z 11 II 1940, s. 1; nr 17 z 14 II 1940, s. 1; nr 20 z 21 II 1940, s. 4; nr 22 z 27 II 1940, s. 1; A, nr 16 z 12 II 1940, s. 1; A, nr 17 z 13 II 1940, s. 1.

⁵⁹ CzSz, nr 89 z 8 I 1940, s. 4.

⁶⁰ *3-tygodniowe wyniki działań wojennych w Finlandji*, A, nr 28 z 24 XII 1939, s. 2.

ację wojskom fińskim, lecz te nie potrafią wyzyskać sytuacji. Prasa zachodnia wymyśla oszczerstwa pod adresem Armii Czerwonej. Sztab nie ma czasu na codzienne prostowanie każdej kłamliwej i oszczerczej wiadomości, że podobno wojska fińskie przerwały front i że Rosjanie ponoszą duże straty. Agencje kłamią⁶¹. Na zarzuty dotyczące złamania przez Armię Czerwoną konwencji genewskiej i haskiej dowództwo sowieckie nie miało nawet zamiaru odpowiadać⁶². Środowiska dziennikarskie i redakcje pism zagranicznych realizować miały „zadania swych panów”, co — jak podkreślały organy rejonowe — spowodowało ich ogólny upadek. Przytaczane informacje agencji zagranicznych, demaskujące rzeczywisty charakter konfliktu, miały uświadomić czytelnikom istnienie na zachodzie Europy zakrojonej na szeroką skalę kampanii profińskiej. „Agencje zagraniczne, powołując się na źródła mitologiczne z Genewy, Helsinek, Rygi zapewniają, właściwie nie zapewniają, lecz krzyczą w niebogłose, że armie fińskie przerwały front we wszystkich kierunkach, przekroczyły granicę sowiecką i operują teraz na terytorium ZSSR. Jest to wierutne kłamstwo, kłamstwo dziecinne, niemądre, śmieszne”⁶³.

Systematycznie podkreślano bohaterstwo i odwagę oficerów i żołnierzy Armii Czerwonej. Miało to odwrócić uwagę społeczeństwa od rzeczywistego przebiegu konfliktu. Specjalnymi dekretemi przyznawano czerwonoarmistom tytuły Bohatera Związku Sowieckiego lub odznaczano poszczególne pododdziały⁶⁴. Pojawiły się również artykuły opisujące zmagania często osamotnionych żołnierzy sowieckich z przeważającymi siłami „białofinów”⁶⁵. Order Lenina oraz nagrodę państwową w wysokości 50 tys. rubli otrzymał również konstruktor broni W. A. Diegtiariew⁶⁶.

Równoległe ze spreparowanymi komunikatami wojennymi pojawiły się w gazetach sowieckich artykuły z wyrazami poparcia, udzielanego Związkowi Sowieckiemu oraz „pracującym” Finlandii przez środowiska robotnicze Europy. Pracownicy związki zawodowe protestowały głównie przeciw-

⁶¹ WŁ, nr 7 z 17 I 1940, s. 2; nr 16 z 11 II 1940, s. 4.

⁶² WŁ, nr 26 z 12 III 1940, s. 4.

⁶³ *Zaprzeczenie Sztabu Leningradzkiego Okręgu Wojskowego*, A, nr 7 z 16 I 1940, s. 1.

⁶⁴ WŁ, nr 11 z 28 I 1940, s. 1; nr 12 z 31 I 1940, s. 1; nr 13 z 4 II 1940, s. 1; nr 21 z 23 II 1940, s. 2; nr 22 z 27 II 1940, s. 2.

⁶⁵ *Chwała naszym dzielnym bojownikom i dowódcom, Za Stalina, Za Ojczyznę, Bohater traktorzysta, Salwy Woroszyłowskie*, NŻ, nr 12 z 23 II 1940, s. 2. Por.: WŁ, nr 21 z 23 II 1940, s. 2, nr 22 z 27 II 1940, s. 2. Armia Czerwona od początku wojny posiadała zdecydowaną przewagę w ludziach i sprzęcie. 30 listopada granicę fińską przekroczyło 240 tys. żołnierzy wyposażonych w 1 900 dział, 1 000 czołgów i 1 000 samolotów (inne dane: 450 tys. żołnierzy, 1 500 dział, 1 500 czołgów i 2 500 samolotów). Finowie wystawili do obrony 140 tys. żołnierzy uzbrojonych w 400 dział, 60 czołgów i 270 samolotów. Po stronie fińskiej walczyło ok. 11,5 tys. ochotników, w tym kilkuset Węgrów, 7,5 tys. Szwedów i 800 Duńczyków. Zob.: W. Niewieżyń, dz. cyt., s. 102, 105; B. Piotrowski, dz. cyt., s. 107, 112.

⁶⁶ WŁ, nr 6 z 13 I 1940, s. 1.

ko pomocy, jakiej udzielały Finlandii państwa europejskie⁶⁷. W niektórych przypadkach protesty przybierać miały zorganizowaną formę⁶⁸. Walczących o niepodległość Finów określano mianem „band mannerheimowskich” lub „białofinów”. Wycofujące się wojska fińskie dopuszczać się miały masowych mordów nad pozostającą w pasie działań wojennych ludnością⁶⁹. Według „Wolnej Łomży” jeszcze przed wybuchem wojny „kliki miały listy tych, których należało usunąć”⁷⁰. W karykaturach przedstawiano „ogniowe środki białofińskiej armii”, polegające na podpalaniu własnych gospodarstw bronionych przez kobiety⁷¹. Zapewniano o solidarności robotników i włóścian norweskich z Ludowym Rządem Finlandii⁷². Jego popularność — podobnie jak Pierwszego Korpusu — miała wzrastać także w samej Finlandii⁷³. Starano się ukazać brak konsekwencji wśród prowadzących kampanię antysowiecką dzienników zachodnich⁷⁴. Większość informacji o sytuacji w Finlandii oraz protestach pochodziła od Agencji TASS i z gazet europejskich — głównie państw skandynawskich. Miało to uwiarygodnić publikowane materiały.

Mimo celowej dezinformacji społeczeństwo Kresów Wschodnich — przynajmniej częściowo — wiedziało o rzeczywistym obliczu konfliktu radziecko-fińskiego. Powracający z terenu walk żołnierze przekazywali informacje o nieudolnym dowodzeniu, setkach zabitych, rannych i zamarzniętych. Skuteczna okazywała się pomoc „burżuazyjnego Zachodu”⁷⁵. Rządowe prohibicje na sprzedaż mąki i chleba w rejonach walk oznaczały ogromne kolejki i braki towarów w Leningradzie i miastach regionalnych. Wojna zimą pogorszyła już uprzednio niskie morale społeczeństwa. Wiele fabryk w Leningradzie nie pracowało z powodu braku prądu⁷⁶. W obwodzie białostockim, według doniesień i meldunków NKWD, rozpowszechniano fałszywe informacje na temat Rządu Ludowego oraz buntujących się oddziałach Armii Czerwonej⁷⁷. W rejonie oszmiańskim pojawiły się również po-

⁶⁷ NŻ, nr 5 z 19 I 1940, s. 4; A, nr 5 z 11 I 1940, s. 2.

⁶⁸ A, nr 6 z 13 I 1940, s. 1; nr 13 z 9 II 1940, s. 4.

⁶⁹ B. Fedorow, *Białogwardyjskie piekło dla pracujących*, WŁ, nr 6 z 13 I 1940, s. 3. Zob. też: NŻ, nr 4 z 15 I 1940, s. 4; A, nr 6 z 13 I 1940, s. 1.

⁷⁰ WŁ, nr 5 z 10 I 1940, s. 4.

⁷¹ WŁ, nr 21 z 23 II 1940, s. 4.

⁷² A, nr 6 z 13 I 1940, s. 1.

⁷³ WŁ, nr 4 z 7 I 1940, s. 4.

⁷⁴ Powrócono do sprawy zbiorowego bezpieczeństwa stworzonego w rejonie Morza Bałtyckiego dzięki paktom ZSSR z Litwą, Łotwą i Estonią. Zob.: *Nieoczekiwane wyznaczenie francuskiego dziennika burżuazyjnego*, WŁ, nr 6 z 13 I 1940, s. 1.

⁷⁵ B. Gleichgewicht, *Widziane z oddali*, Wrocław 1993, s. 47-48.

⁷⁶ S. Davis, *Popular opinion in Stalin's Russia. Terror, propaganda and dissent 1934-1941*, Cambridge 1997, s. 40-41.

⁷⁷ *Niepokorna Białostoczczyzna. Opór społeczny i polskie podziemie niepodległościowe w regionie białostockim w latach 1939-1941 w radzieckich źródłach*, oprac. M. Gnatuski, Białystok 2001, s. 91, 125.

głoski o dywizjach angielskich i włoskich, zajmujących pozycje nad bliżej nieokreśloną granicą z ZSSR⁷⁸.

Zakończenie wojny i traktat pokojowy okazać się miały kolejnym wielkim zwycięstwem Związku Sowieckiego⁷⁹. Prasa chwaliła „mądrą pokojową politykę Rządu Sowieckiego” oraz składała hołd armii za zapewnienie „miastu Lenina” należytego bezpieczeństwa⁸⁰. Z okazji podpisania umowy pokojowej odbyło się szereg mityngów i wieców⁸¹. Przyczyną kapitulacji armii fińskiej — według Agencji Reutera — było przełamanie linii Manerheima i wdarcie się do Wyborga. Spowodowało to decyzję Finów o podjęciu rozmów o „bezwartunkowej kapitulacji”⁸².

Ratyfikowany w październiku 1940 r. układ pokojowy gwarantował ZSSR bezpieczeństwo i pokój na Morzu Bałtyckim. Kontrolę nad zdemilitaryzowanymi Wyspami Alandzkimi przejął konsul sowietki, który oprócz czynności dyplomatycznych miał prawo do kontroli procesu demilitaryzacji⁸³. Ratyfikacja układu zakończyła publikację materiałów przedstawiających stosunki radziecko-fińskie⁸⁴.

Kapitulacja Finlandii oddaliła od granic ZSSR niebezpieczeństwo wojny. W depeszy ambasadora Związku Sowieckiego do Stalina znalazły się ostre słowa krytyki pod adresem Anglii i Francji. „Dzięki mądrości rządu sowieckiego i naszej walecznej Czerwonej Armii plany angielsko-francuskie podżegaczy wojennych, którzy starali się rozpalic ognisko nowej wojny na północnym-wschodzie Europy znowu zawiodły”. Protesty Paryża spowodowały dymisję ambasadora Suryca⁸⁵.

Jedna z ostatnich informacji dotyczących konfliktu ujawniła ukrywany przez stronę sowiecką fakt udziału w walce po stronie Finlandii ochotników z państw zachodnich. Ich niechlubny powrót do Nowego Jorku stał się tematem szczegółowych opisów podróży morskiej przez Atlantyk, podczas której mieli być traktowani na równi „z bydłem” oraz odżywiani zepsutymi produktami „Weterani” wojny w Szwecji stanowili obiekt zainteresowania zarówno policji w Sztokholmie, jak i kronik kryminalnych codziennych gazet w tym kraju⁸⁶.

Jeszcze w 1941 r. najwyższe władze sowieckie żałowały, że nie udało się przyłączyć Finlandii do wielkiej rodziny narodów ZSSR. W czerwcu 1941 r. pismo Leningradzkiego Okręgu Wojskowego „Na strażę Rodiny” informowa-

⁷⁸ Tamże, s. 105.

⁷⁹ A, nr 30 z 15 III 1940, s. 1-2.

⁸⁰ WŁ, nr 28 z 17 III 1940, s. 2.

⁸¹ WŁ, nr 29 z 20 III 1940, s. 4.

⁸² WŁ, nr 31 z 26 III 1940, s. 4.

⁸³ *Podpisanie umowy między ZSSR a Finlandją o demilitaryzacji i nieufortyfikowaniu wysp Alandzkich*, „Sztandar Wolności” — Mińsk (dalej: SzW), nr 13 z 15 X 1940, s. 4.

⁸⁴ SzW, nr 19 z 22 X 1940, s. 1.

⁸⁵ *W Ludowym Komisariacie Spraw Zagranicznych*, WŁ, nr 32 z 30 III 1940, s. 1.

⁸⁶ *Powrót amerykańskich „ochotników” z Finlandji*, WŁ, nr 66 z 21 VII 1940, s. 4.

ło, że to „pierwszy przypadek w historii, gdy armia-zwycięzcy zatrzymała się w swej niepohamowanej ofensywie, ulegając błaganiom rozgromionego przeciwnika”⁸⁷. Podobnych deklaracji nie zamieszczono na łamach gazet polskojęzycznych. Dopiero w czerwcu 1940 r. Sztab Leningradzkiego Okręgu Wojskowego zdecydował się na opublikowanie oświadczenia, zawierającego dane o stratach poniesionych przez walczące strony. Skupiono się jednak na dokładnym obliczaniu stanu armii fińskiej przed i po konflikcie, zaniżając straty własne⁸⁸.

Do chwili wybuchu wojny propaganda sowiecka działała według opracowanego scenariusza. Na łamach gazet przedstawiono osamotnioną Finlandię odrzucającą propozycje Moskwy i podatną na wpływy państw Europy Zachodniej. Rząd fiński — dążący do konfliktu ze Związkiem Radzieckim — utracił zaufanie swego narodu. Utworzony pod auspicjami ZSSR marionetkowy Rząd Ludowy zawierając układ o przyjaźni wyraził zgodę na wkroczenie wojsk sowieckich i pomoc w „wyzwoleniu” robotników i włościan spod jarzma „białogwardyjskiej kliky”. Przebieg granicy w pobliżu Leningradu i chęć jej przesunięcia to tylko pretekst do wywołania starcia zbrojnego.

Wobec niepowodzeń na froncie i braku należytego rozpoznania przed rozpoczęciem kampanii prasa skierowała uwagę na sytuację wewnętrzną Finlandii. Opisywano niskie morale i dezercję w armii przeciwnika. Utrzymywano, że opór Helsinek możliwy był jedynie dzięki pomocy „burżuazyjnego” Zachodu. Skupiono również uwagę czytelników na masowych protestach we wspomagających Finlandię krajach kapitalistycznych. Prasa miała przekonać mieszkańców Białostoczczyzny, że wojna z Finlandią ogranicza się jedynie do konfliktu z jego nieudolnym kierownictwem.

Змест

Агрэсія СССР на Фінляндыню восенню 1939 г. выклікала вострыя пратэсты ў свеце. Савецкая прапаганда шукала аргументаў, якія б апраўдалі атаку на суседнюю краіну. У савецкай польскамоўнай прэсе адзначалася, што ў выбуху вайны вінаваты самі фіны, якія адмовіліся падпісаць з СССР пакт аб бяспецы, падобны на трактаты, заключаныя з Літвой, Латвіяй і Эстоніяй. Пазней выкарыстоўваўся матыў небяспекі, якая пагражала Ленінграду, распаложанаму ад фінляндскай граніцы ў адлегласці даступнай варожым дальнабойным гарматам. Газеты пісалі аб фінляндскім урадзе, які рыхтуецца на вайну з СССР насуперак фінскай грамадскай думцы. У першых днях вайны паведамлялася аб узнікненні Народнага ўрада Фінляндскай Дэмакратычнай Рэспублікі. Народны ўрад меў быць гарантам міру і стабілізацыі на мяжы з Расіяй. Рабочыя заводаў Ломжы і Граева, як паведамляла газета „Вольна Ломжа”, гатовыя былі на заклік партыі стаць у абарону Савецкага Саюза ад наступу фінляндскага імперыялізму. У Львове праходзілі студэнцкія дэманстрацыі пад лозунгамі „Не аддамо фінам Львова”. Франтавыя зводкі інфармавалі ад поспехах Чырвонай Арміі ў барацьбе з „белафінляндскімі бандамі”.

⁸⁷ Cyt. za: W. Niewieżyn, dz. cyt., s. 108.

⁸⁸ „Czerwonyj Peremyszł” — Przemysł, nr 65 z 4 VI 1940, s. 1.